

Filosoofia ja analüüs, ent esteetika

Bruno Mölder, Jaan Kangilaski (toim ja koost), *Filosoofia ja analüüs. Analüütilise filosoofia seminar 20*

EYS Veljesto Kirjastus, Tartu 2011, 284 lk, ISBN 978-9949-21-921-6.

Marek Volt

Filosoofia osakond, Tartu Ülikool

Märksõnad: analüütiline filosoofia, analüütiline esteetika, ilu, kunst, esteetiline elamus/kogemus, tõe ülearustuseteooria (liiasusteteooria).

1. Sissejuhatus

Kuna *Filosoofia ja analüüs* ilmus juba ligi viis aastat tagasi, siis vaevalt leidub veel kedagi, kellele tuleks sellest kriitilise ülevaate abil teada anda. Tõtt-öelda pole selle raamatu süva-evalveerimise järele erilist vajadustki, sest pea kõik selle artiklid on insaiderite poolt eelretsenseeritud (vt lk 5) ja neil, nagu ka kõigil juubelikogumiku autoritel endilgi, on filosoofiline kvaliteedimärk ammuilma enne seda teostki eredalt rinnas säramas. Kuigi endiselt on mõnevõrra raske leida sellest teosest midagi niisugust, mis seda märki tuhmistada võiks, tekkis lugemisel rida esteetika-teemalisi mõttearendusi, mis stilistilistel põhjustel esmaarvustusesse¹ ei sobinud. Just viimaste pärast tunnistangi, et kuigi mu „kriitiline ülevaade“ on ehk kriitiline, annavad järgnevad küsimused ja kommentaarid raamatust üsnagi selektiivse ning paljude artiklite suhtes ebaõiglaselt tasakaalustamatu ülevaate.

Kui heita põgus pilk sisukorraale, ei peaks selles raamatus leiduma ridagi elu mõttest, ilust, heast/kurjast, kunstist, vabadusest, õiglusest ega muustki, mida tavatsetakse kutsuda praktiliseks filosoofiaks. Selle raamatu teoreetilist kallakut seletab asjaolu, et koostajad palusid siia kirjutisi inimestelt, kes analüütilise filosoofia seminaris selle 20-aastase ajaloo kestel eri aegadel kaasa on löönud, ning kuigi siin pole esindatud viimne kui üks osaleja, on kahtlemata tõsi, et seminaris on tegeletud eeskätt epistemoloogia ning keele- ja vaimufilosoofiaga, st teoreetilise filosoofia sektoritesse kuuluva temaatikaga. Ilmselt tunneksid paljud *analüütilise* teoreetilise filosoofia harrastajad end imelikult, kui selle sama sildi all oleks neile pakutud ainult poliitika-,

Autori aadress: Marek Volt, Filosoofia osakond, Filosoofia ja semiootika instituut, Tartu Ülikool, Ülikooli 18, 50090 Tartu, Eesti. Email: marek.volt@ut.ee.

¹ Vt (Volt 2012). Vt ka (Rattasepp 2012).

moraali- või koguni kunstifilosoofiat, ja see näib osutavat, et teoreetiline filosoofia on sildi „filosoofia ja analüüs“ mõneti okupeerinud, sest üks oli ka selle kogumiku ingliskeelne nimekaim (vt MacDonald 1954) eelkõige teoreetilise filosoofia päralt. Ent kui jätta kõrvale kahe kogumiku oluline erinevus (*Philosophy and Analysis* kätkeb endas ajakirjas *Analysis* aastatel 1933–1940 ja 1947–1953 ilmunud artikleid, kuid *Filosoofia ja analüüs* on täienisti eelnevalt ilmumata loomingu päralt),² seob neid siiski asjaolu, et kumbki sisaldab vähesel määral ka esteetikat ning selle vähese välja toomisega eestikeelsest teosest ma siin just tegelema hakkangi.

2. Mölder ja analüütilised esteetikud

Kuigi enamus käesoleva kogumiku artikleid ei sisalda raasukestki esteetikat, võib ka paljude, ülimalt esteetikakaugetenäivate analüüside (nt Priit Pärnapuu „Ühe olemasolukäsitluse allakäik: analüütilise filosoofia suursaavutusest kantiaanlikuks dogmaks“, Indrek Reiland „Tähendus, ütlemine ja reeglid“, Anto Unt „Uskumine, teadmine ja järeldamine“, Piret Kuusk „Matemaatika, füüsika ja metafüüsika“, Jaan Kivistik „Märkus David Chalmersi dualismi kohta“) puhul uurida nende konsekvantse ilu, kunsti jt esteetikaprobleemide suhtes.

Ka võimaldab „esteetikadefitsiit“ üles keerutada teatavaid metafilosoofilisi spekulatsioone. Võtkem näiteks Bruno Mölder arutlus „Analüütiline filosoofia — mis ta on ja mis ta ei ole“ (lk 24–53), kus pannakse kahe analüütilisele filosoofiale pühendatud kogumiku (vt Martinich ja Sosa 2001b ja Martinich ja Sosa 2001a)³ põhjal kokku veerandsajast nimest koosnev analüütilist filosoofiat mõjutanud autorite loetelu, keda saab „reservatsioonideta liigitada analüütilisteks“ (lk 25): Gottlob Frege, Bertrand Russell, George Edward Moore, Ludwig Wittgenstein, Rudolf Carnap, Carl G. Hempel, Nelson Goodman, Charles Stevenson, Willard Van Orman Quine, Alfred J. Ayer, John L. Austin, Norman Malcolm, Wilfrid Sellars, H. P. Grice, Roderick Chisholm, Donald Davidson, G. E. M. Anscombe, Peter F. Strawson, Philippa Foot, John Rawls, Hilary Putnam, David M. Armstrong, John R. Searle, Saul Kripke ja David Lewis.⁴ Tõsi, Mölder nime-

² Esteetikaga seoses väärivad mainimist, et kogumiku *Philosophy and Analysis* toimetaja Margaret Macdonald oli kujunenud arvestamisväärseks Briti naisfilosoofiks, kelle uurimishuvi oli nihkumas just esteetikale, enne kui ta pärast südameoperatsiooni suri. Vt (Saw 1956).

³ Neist esimene koosneb peatükkidest analüütilist filosoofiat mõjutanud autorite kohta ja teine kujutab endast analüütilise filosoofia eri valdkondade põhitekstide antoloogiat.

⁴ Lisaks osutatud nimekirjale pakub Mölder neile, „kellel puudub igasugune eelarvamus selle kohta, mida pidada analüütiliseks filosoofiaks“, selle mõiste konkretiseerimiseks Hans Slugale kuuluva määratluse. Viimase järgi on analüütiline filosoofia see, „mis lähtub Frege, Russelli, Moore'i ja Wittgensteini töödest, mis hõlmab Viini ringi loogilist empirismi, inglise tavakeele filosoofiat sõjajärgsel perioodil, Ameerika viimaste kümnendite

kiri on mõnevõrra lühem, sest selguse huvides on sealt välja jäetud autorid, keda analüütiliseks filosoofiks üldjuhul ei loeta, kuigi nad on seda filosoofiat siiski oluliselt mõjutanud. Nendeks on loogikud ja matemaatikud Alfred Tarski, Alonzo Church ja Kurt Gödel, keeleteadlane Noam Chomsky ning uuspragmaatikuks/postanalüütiliseks filosoofiks tituleeritud Richard Rorty. Pealegi, erinevalt Martinichi ja Sosa autoritekogust on Mölderi nimekirjal täita teatud metodoloogiline roll võimalike analüütilise filosoofia määratluste adekvaatsuse proovikivina. Mölderi järgi saab mistahes määratluse puhul küsida, kas see kehtib kõigi nimetatud filosoofide kohta, ning eitava vastuse korral pole „tegemist üleüldiselt kehtiva tunnusega, mis kirjeldaks kõiki neid, keda peetakse analüütilisteks filosoofideks“ (lk 26).

Samas paistab kahte nimekirja uurides silma tõsisasi, et kuigi neisse kuulub külluses filosoofe, kes on üksikutele esteetikateemadel vähemal või rohkemal määral kirjutanud (nt Goodman, Stevenson, Strawson, Wittgenstein, Davidson, Ayer, Searle), on see analüütiliste filosoofide isikkooseis siiski täiesti esteetikuvaba. Kuigi aluskogumike arvustajadki (nt Linsky 2003) pole selles asjaolus mingit probleemi näinud, tundub esteetikute väljajätmine/jäämine siiski mõneti vaidlustatav ja seda eelkõige põhjusel, et selle eksklusiivsuse peasüüdlane — mõju mõiste — on mõnevõrra obskuurne.

Esiteks, nagu eelpool võis tähele panna, sisaldab Mölderi väitel Martinichi ja Sosa teos peatükke analüütilist filosoofiat „mõjutanud“ autoritest, ent kui järgmisel leheküljel läheb jutt nendele filosoofidele, keda otseselt analüütikuteks ei peeta, räägitakse hoopis „olulisest mõjust“. See paistab olevat oluline erinevus ning ma ei tea, kumba tuleks tegelikult eelistada. Ilmselt oleks analüütilist filosoofiat mõjutanud filosoofide arv hoomamatult suur (isegi kui räägiksime üksnes *filosoofilisest* mõjust), mistõttu tuleks — heatahtlikuma tõlgenduse huvides — mõista Martinichi ja Sosa valikut pigem „oluliselt mõjutanud“ autorite nimekirjana. Samas pole selle tõlgenduse „heatahtlikkus“ sugugi kindel, sest eks kaasne sellega ikkagi ka etteheide, et Martinich ja Sosa pole midagi ütelnud selle kohta, mis teeb mõju „oluliseks“.

Veelgi ootamatum on aga see, et tegelikult pole selge, kas Mölderi nimekiri ikka on *mõjunimekiri*. Kui jätta kõrvale Martinichi ja Sosa mõte, et Quine'i „mõjul“ võtsid filosoofid üle veendumuse, et filosoofia on teadusega pidev, paistavad nad oma valikust mõtlevat lihtsalt kui neljakümnest suurest (kellest kolmkümmend on väljapaistvad) ja sajandi perspektiivis suhteliselt tähtsast analüütilisest filosoofist. Suuruse ja mõjukuse vahekorra analüüs kätkeb endas hulganisti metafilosoofilisi normatiivseid eeldusi⁵ (*à la*

peavoolufilosoofiat, ning ka nende järglasi ja liitlasi üle kogu maailma“ (Sluga 1997, 17; tsiteeritud lk 25).

⁵ Neutraalsusetootlusest hoolimata on enamuse mõjuväiteid väited üksnes „positiivse mõju“ kohta, mistõttu oleks huvitav spekuloida, milline näeks nimekiri välja siis, kui maha

mis teeb ühe filosoofi „suureks“ ja mõju „oluliseks“), ent üle mõistuse käiv nende mõistete intensionaalne ja ekstensionaalne eritlemine ka ei pruugi olla. Kuigi on üsna raske leida suurt ja tähtsat analüütilist filosoofi, kes samal ajal poleks analüütilist filosoofiat mõjutanud (ons näiteks võimalik, et analüütilise filosoofiakonverentsi raames läbiviidava matka käigus leiavad maailma suurimad analüütilised filosoofid mägiõnne isiku, kellega vesteldes saab kõigile konverentsil osalejatele selgeks, et tegemist on suure, ent mõjutu filosoofiga?), leiaksime kergesti analüütilist filosoofiat mõjutanud analüütilisi filosoofe, keda ei saa pidada suureks. Samas nn olulise mõju kriteeriumi (milles iganes see ka ei seisneks) lisades muutuks see ülesanne mõnevõrra raskemaks.

Et Mölder, Martinich ja Sosa ei ole mõju ja sellega lähedalt seotud mõisteid pikemalt analüüsinud, pole sugugi erakordne. Kui jätta kõrvale uurimused analüütiliste filosoofide/koolkondade mõjuliinidest (*à la* loogiline atomism, Viini ring ja Quine; vt Stroll 2000), üksikute filosoofide omavahelisest mõjuvektorist (*à la* kas Ramsey mõjutab rohkem Wittgensteini või oli asi pigem vastupidi? Vt Glock 2005; Stroll 2000) ning esimeses isikus ülestunnistused neist, kes inspireerinud ja aidanud asju klaarida (vt Putnam 2008), ei meenu ühtegi käsitlust, mis tegeleks süstemaatiliselt küsimusega, *mida* siis õigupoolest mõjutatakse, kui mõjutatakse „analüütilist filosoofiat“. Kuna mõjuväited (X mõjutab Y -it) on tavaliselt väljajäetelised, peites endas mingit „objekti“, mille *suhtes* mõju avaldatakse/avaldati, oleks hädasti vaja teada, mis üldse on selleks objektiks olnud (*ajalooline küsimus*) ja mis peaks selleks objektiks olema (*normatiivne küsimus*): analüüsitehnika arendamine, uue teooria pakkumine, dispuudilaine tekitamine, järgijate ja „järglaste“ olemasolu, vana probleemi (dilemma jms) lahendamine (ümbermõtestamine jms), uue probleemi tõstatamine või uue uurimisvaldkonna loomine/edendamine?⁶ Selline metafilosoofiline uudishimu ei lähtu siiski naiivse võitu soovist saada (ruttu) mõjukaks analüütiliseks filosoofiks, vaid huvist selle järele, kas analüütilises filosoofias käib mõjutamine kuidagi olemuslikult teistmoodi kui mitte-analüütilises filosoofias.

lahutada n-ö „halb mõju“, kuigi mõte, et mõni nimetatuid võiks nimekirjast (ja kogumikest) seetõttu välja langeda, tundub mulle üksjagu pöörane. Normatiivse metafilosoofilise vaatepunkti olemasolu analüütilistel filosoofidel ei tasuks ju eitada. Meenutagem Russelli nurinaid (1956) tavakeele filosoofia suhtes artiklis, mida analüütilise filosoofia seminaris üheksakümnen datel Urmas Sutropi ettekandel ka arutati.

⁶ On mõneti irooniline, et selles suhtes tuleb mul soovitada just üht heas analüütilises vaimus kirjutatud esteetikauurimust (vt Hermerén 1975).

3. Kuidas esteetikuid smugeldada?

Ent isegi kui me jätame mõjumõiste intuiitivsele tasemele, pakub Mölderit tekst teatava võimaluse esteetikute smugeldamiseks mõjurikaste analüütiliste filosoofide õukonda. Esimese võimalusena pakub end asjaolu, et vähemasti mõnda reeglina esteetikuks/kunstifilosoofiks peetud isikut (nt Morris Weitz ja Frank Sibley) võib vähemasti Sluga määratluse (vt joonealust märkust nr 4) järgi pidada ka analüütiliseks filosoofiks. Kui Weitz (1956, vt ka Weitz 1953) „võlgneb“ nii mõndagi hilisele Wittgensteinile (perekondliku sarnasuse idee rakendus kunsti defineerimise kontekstis) ja Friedrich Waismannile (avatud tekstuuriga mõiste rakendus kunsti puhul), siis Sibley (1959) esteetiliste mõistete teooria puhul on selgelt tunda Gilbert Ryle'i, John L. Austini ja Paul Grice'i kujundatud sõjajärgse Oxfordi tavakeele filosoofia hõngu, kuigi konkreetsed lähtepunktid pole nii ilmsed kui Weitz'i puhul (vt Lyas 1996).

Teises smugeldamiskatses mängib võtmerolli Mölderit tähelepanek, et Martinichi ja Sosa antoloogias on tekstidega esindatud filosoofid (C. H. Langford, Max Black, Edmund Gettier, Thomas Nagel, Bernard Williams), „kelle mõju on lokaalsem, piirdudes konkreetse filosoofiaharuga“ (lk 25). Kuigi küsimus, mis on „filosoofiaharu“, jäetakse määratlemata, võib mainitud nimede järgi otsustades nendeks harudeks pidada epistemoloogiat, keele- ja moraalifilosoofiat ning see tekitab mu arvates põhjendatud lootuse, et siia loetelusse saab lisada ka esteetika nimelise filosoofia harukontori (ühes vastavate autoritega, kel selle haru mõjutamise suhtes enim teeneid). Kummatigi pole seda lootust üldsegi kerge täide viia, sest Martinichi ja Sosa antoloogias (2001a) metafüüsika, keelefilosoofia, epistemoloogia, eetika, vaimufilosoofia, vabaduse ja isikusamasuse ning metodoloogia kõrval esteetikat üldse ei eksisteerigi. Sel väljajätel võib olla nii subjektiivseid kui objektiivseid põhjuseid. Võimalik, et tegemist on vastava kirjastuse (Blackwell) publitseerimisstrateegiaga, sest hiljem ilmub samalt kirjastuselt analüütilise esteetika/kunstifilosoofia antoloogia (vt Lamarque ja Olsen 2004). Võimalik, et esteetikat peetakse ikka veel metafüüsilise idealismi järeltulijaks, mistõttu on see *in corpore* alla igasugust arvestust (vt Turner 1958). Võimalik, et teatud rolli mängib ka paljudele teoreetilistele filosoofidele omane hoiak, et „esteetika“ konnoteerib eelkõige kontinentaalset hämarapärasust, mis tegeleb rangete loogilisele analüüsile allumatute mõistetega (*kunst, ilu, maitse*) ja mis stigmatiseerib ühtlasi iga filosoofi, kes sellise „subjektiivse“ ja „emotiivse“ sfääriga tegemist teeb. Ning samuti on võimalik, et autoreid on heidutanud esteetika mõneti kahtlaste piiridega multidistsiplinaarse või interdistsiplinaarse uurimisvälja staatus — see eksisteerib küll filosoofilise (esteetika filosoofia haruna), ent samas ka sotsioloogilise, psühholoogilise esteetikana ja mitte kusagil esteetikana *per se* (Diffey 1984, vt ka Goehr 1993).

Samas võib imestades küsida, milline küll peaks olema Martinichi ja Sosa filosoofiaharu määratlus, mille järgi on haruks vabadus ja isikusamatus, ent mitte esteetika. Mul tuleb igatahes nõustuda Glockiga (2008, 146–147), kelle monograafiat peab Mölder seniilmunutest kõige ammendamavaks analüütilise filosoofia määratlemise käsitluseks ning kes kritiseerib temaatilist määratlust — st populaarset eelarvamust, et analüütiline filosoofia tegeleb väga kitsalt teoreetilisse filosoofiasse kuuluvate temadega, nagu seda on loogika, teadusfilosoofia, keelefilosoofia, metafüüsika ja vaimufilosoofia — just eetika, poliitikafilosoofia ja esteetika analüütilistele arendustele osutades. Enamgi veel, kuigi vaidlused esteetika identiteedi ja staatuse üle analüütilises filosoofias on kestnud juba üle poole sajandi (Stolnitz 1961; Cohen 1980; Isenberg 1987; Wartofsky 1987; Wollheim 1991; Berleant 1989; Margolis 1993; Devereaux 1998; Forsey 2003; Walton 2007, Lüdeking 2010; Lamarque 2013), on analüütilise esteetika eksistents filosoofias — kõrvuti feministliku, fenomenoloogilise, marksistliku jms esteetikaga — väljaspool kahtlust. Selle kinnituseks võib näiteks osutada märksõna „analüütiline esteetika“ sisaldavatele kogumikele (nt Beardsley 1973; Brand ja Korsmeyer 1995; Sosnowski 1999), teatmeteostele (nt Kelly 1998), sissejuhatavatele õpikutele (nt Dickie 1997), antoloogiatele (nt Bender ja Blocker 1993b) ja meta-analüüsidele (nt Lüdeking 1988; Shusterman 1989; Shusterman 1994, Åhlberg 1993; Åhlberg 1995), mis kõik olid ilmunud juba ammu enne Martinichi ja Sosa teoste ilmumise ajajärku.⁷

Kui analüütiline esteetika on analüütilise filosoofia haruna kinnitust leidnud, pole analüütiliste esteetikute lisamine analüütiliste filosoofide nomenklatuuri teab mis vaevanõudev ettevõtmine. Kahtlemata võime osutada trobikonnale tõupuhtamatele analüütilistele esteetikutele (nt Morris Weitz, Monroe C. Beardsley, Arthur Danto,⁸ Frank Sibley, George Dickie, Peter Kivy, Kendall L. Walton, kui piirduda enne teist ilmasõda sündinutega), st neile, kes keskendunud eelkõige esteetikale/kunstifilosoofiale ja keda tuntakse eelkõige esteetikutena ning — mis kõige tähtsam — kelle mõju just esteetika/kunstifilosoofiaga piirdubki. Intuitiivsele mõjukriteeriumile tuginedes saab rääkida näiteks Weitzi (1956) ja Danto (1964) (suurest) mõjust

⁷ Olen piirdunud kirjutistega, mille pealkirjas sisaldub sõna „analüütiline“. Harva on kasutatud fraasi „analüütiline esteetika“ (vt Pettersson 2008), kusjuures viimane ei ole alati „analüütilise esteetika“ homonüümiks (vt nt Rowland 1913). Sageli selgub kontekstist, et „esteetika“ juures peetakse silmas analüütilist esteetikat, mõnikord lisatakse sellele koloonijärgne täiend „analüütiline lähenemine“ (vt Lamarque 2010) või sulgudesse „analüütiline“ (vt Macarthur 2010).

⁸ Mõõnan, et Danto analüütiliseks esteetikuks või ka analüütiliseks filosoofiks pidamine tundub veidi kitsendav. Sama kehtib ka mõne teise filosoofi kohta (nt Stanley Cavell, Roger Scruton, Joseph Margolis, Richard Wollheim), kelle kohalolek analüütilises esteetikas on silmanähtav.

kunsti defineerimise, Dickie (1964) mõjust esteetilise hoiaku/kogemuse, Sibley (1959) mõjust esteetiliste mõistete loogika aspektis, kui piirduda vaid artiklitega, millest võiks koosneda Sosa ja Martinichi antoloogia esteetika osaga täiendatud uuustrükk.⁹

Muidugi võidakse väita, et vähemasti mõnede nimetatud isikute (nt Weitz ja Danto) esmamõju kuulub aega, mil analüütiline esteetika polnud veel välja kujunenud, mistõttu pole nende mõju legitiimne, kuna sel puudub objekt. Kuigi ebakindlus analüütilise esteetika sünnidaatumi suhtes näib seda skeptitsismi toetvat, tuleks tähele panna ka seda, et sel vastuväitel näib olevat hind, mida ükski analüütiline filosoof ei soostuks maksuma. Nimelt, vastuväitjal tuleks ühtlasi möönda, et analüütilise filosoofia mõjutajate hulgast tuleks välja arvata ka Frege, sest kumbki neist ju ei leidnud eest välja nimega „analüütiline filosoofia“, mida nad saanuks mõjutama hakata.

Teiseks, eeltooduga ei taha ma siiski jätta muljet, nagu oleks truudus kitsamale analüütilise filosoofia harule mingi iseäralik voorus, või et nimetatud esteetikute lisamisel Mölder'i nimekirja oleks märgatavaid metateoreetilisi konsekvantse kõigi nende analüütilise filosoofia määratluste jaoks, mida antud nimekirja testima peaks. Võib täie kindlusega ütelda, et kõiki neid vormilisi, sisulisi ja funktsionaalseid tunnuseid, mida Mölder seoses analüütilise filosoofia võimalike karakteristikutena käsitleb (loogika ja argumentikesksus, mitte-ajaloolisus, metafüüsikavaenulikkus, selgusetu jms), on esitatud ning kritiseeritud ka analüütilise esteetika võimalike tunnustena (vt nt Selden 1975; Silvers 1987; Shusterman 1989; Bender ja Blocker 1993a; Pettersson 2008).¹⁰ Tõsi, teatud kahtlusi võib tekkida ilukirjanduslikkusega, mida Mölder mainib hämaruse ja läbitungimatuse kõrval ühe vormilise tunnusena, mida analüütiline filosoof püüab teadlikult vältida. Kuigi ma olen mitte-esteetikute analüütiliste filosoofide juures märganud suhtumist „ilusast/kaunist tuleb ka ilusasti/kaunilt kirjutada“, siis põgus tekstianalüüs analüütiliste esteetikute oletatavast ilulembelisest stilistikast seda ei kinnita. Ei tea, võib-olla on asi selles, et vastandina traditsioonilisele metafüüsilisele esteetikale pole analüütiline esteetika kunagi olnud ilukeskne ettevõtmine, ent vähemasti seal, kus analüütiline esteetik on ilust kirjutanud (nt Sircello 1975), on tegemist lihtsalt „ilusa analüüsiga“ paljudele analüütilistele filosoofidele omasel moel. Niisiis, kui miniatuursed stilistilised isikupärasused ja mõnevõrra väiksem formalismilembesus (võrreldes nt keelefilosoofidega) kõrvale jätta, ei erine nimetatud analüütiliste esteetikute tunnustearsenal respektablimatest filosoofiavaldadest pärit kolleegide omast mitte just üleliia palju.

⁹ Kui rääkida teostest, siis ilmselt tuleks mainida Beardsley (1981) ja Danto (1994) panuseid.

¹⁰ Tihti on vaidluskontekstiks analüütilise esteetika sobitatus feminismi (vt Waugh 1990; Margolis 1990; Duran 2003) ja pragmatismi esteetikaga (vt Shusterman 2002).

4. Merilai ja esteetiline elamus

Ent mõned selle kogumiku artiklid sisaldavad esteetikat märksa otsesemal ja sisulisemal moel — nad teevad esteetikamõistesse puutuvaid eeldusi, tekitavad esteetikaprobleeme või visandavad viimaste tarvis lahendus- või vähemasti uurimissuundi. Esimeseks näiteks on siin Arne Merilai pragmapoeetilised postliminariad — justkui mõtteline paralleel kogumiku *Philosophy and Analysis* arutlustele väljendavast ja kujutavast keelekasutusest (A. C. Mace'i ja A. J. Ayeri artiklid luule ja metafüüsika näitel). Kuigi pragmapoeetik Merilai teoreetiline raamistik pole võrsunud (ja nüüdseks ka välja kasvanud) mitte analüütilisest esteetikast, vaid keelefilosoofiast (Austin-Searle-Vanderveken liinis kõneaktide teooriast), on ta luulekeele analüüsid alati sisaldanud veidi esteetikat. Nii väidetakse siingi, et „*De dicto* ja *de se* aspektid on keelekasutuse poeetilisel (esteetilisel) funktsioonil põhineva teise mudelsüsteemi sisuks“ (lk 150) ning „Esteetiline elamus saavutatakse kitsa konteksti kujuteldava sisu ja laia konteksti stilistilise tegelikkuse vahelduvas vastuvõtus“ (lk 151). Samas, Merilai *Tractatus*-stiilis lakoonilised konstateeringud¹¹ ei paljasta karvavõrdki poeetilise ja esteetilise keelekasutuse vahet (kas ja mis mõttes on iga poeetiline keelekasutus esteetiline?) ega sedagi, kas fraas „esteetiline elamus“ tähistab ridade vahele jäänud/jäetud teooriat¹² või midagi muud.

Kuigi inimesed hüüatavad mõnikord, et nad said õhtust Emajõe vaadeldes „esteetilise elamuse“, ei saa seda ilmselt selgitada Merilai kontseptsiooni alusel, sest tundub tõenäoline, et kui Merilai võtaks ette pragmaatilise analüüsi kõnetegudest, mille koosseisus lausung „esteetiline elamus“ esineb, tuleks tal ilmselt nentida, et seda fraasi ei tarvitata üldsegi mitte merilailiku kriteeriumi alusel. Ent isegi kui Merilai tegeleb eeskätt luule-tegudega, mitte taaralinlase elamustega, valatakse neid elamusi mõnikord just luulesse ja viimase puhul saab küsida juba märksa pragmapoeetilisemaid küsimusi. Esiteks näiteks seda, kas luule puhul võib *esteetiliselt* elamust saada ka mingil muul teel, kui kitsa konteksti kujuteldava sisu ja laia konteksti stilistilise tegelikkuse vahelduva vastuvõtu kaudu, ning mis õigupoolest ajendab Merilaid nimetatud vastuvõttu ristima justnimelt „esteetiliseks“ (on see pelgalt tinglik silt, stipuleeriv defineerimine vms?), seda enam, et *Pragmapoeetika* (Merilai

¹¹ Tõe huvides tuleks lisada, et mõned täpsustavad teesid kuuluvad matemaatik-loogik Tõnu Tammele (vt lk 148), siiski mitte need, kus räägitakse esteetilisest elamusest ja keelekasutuse poeetilisest (esteetilisest) funktsioonist.

¹² Analüütilises esteetikas esitatud esteetilise kogemuse teooria taksonoomiate raames (nt Carroll 2002) saab Merilai esteetilise elamuse käsitlust sobitada selliste vaadete (nn afekti-kesksete) seltskonda, mis püüavad esteetilist elamust/kogemust iseloomustada selle kaudu, mis tähendab seda läbi elada. Merilai „vilkumisteoorial“ on ühtteist sarnast Virgil Aldrichi (1963) impressionistliku nägemise teooriaga, mis nagu Merilaigi (vt Merilai 2003, 168–170) toetub mõnikord Wittgensteinile.

2003) sellist mõistet ei leidu. Mida näiteks kostaks Merilai määratluse kohta, mille leiame talle kahtlemata teada olevast allikast, kus väidetakse, et “estee-tilise elamuse saame, kui puutume kas elus või kunstis kokku nähtustega, mis on kas ilusad (kaunid), ülevad, traagilised või koomilised. Esteetiline elamus tuleneb inimese võimest tajuda, mõista ja nautida esteetilisi nähtusi“ (Sööt 1966, 10)?

Kujutan ette kõigi nende värsiseppade nurinaid, kes oma loomingus eel-davad Merilai poolt kirjeldatud vastuvõtumehhanismi, kuid kes poetilise ambitsiooni poolest tahavad olla eba- või antiesteetilised. Sealjuures on vä-gagi võimalik, et needsamad luuletajad ei jaga ka seisukohta, et iga selline bikontekstuaalne vastuvõtt on luule puhul tingimata „elamuslik“, ning kui see tõesti nii on (võimalik, et sel puhul tuleks „esteetilise elamuse“ asemel tarvitada mõnd tundeneutraalsemat fraasi, näiteks „esteetiline kogemus“), siis kas sellisel juhul on midagi „korrast ära“ luuletaja, luule või hoopis luule lugejaga?

Viimane pole kaugeltki vaid teoreetiline võimalus, sest mulle tundub, et Merilai esteetilise elamuse kontseptsioon (täpsemalt, selle kausalistlik tõl-gendus) lubab ette kujutada fallibilistlikke stsenaariume, mis võivad poee-siasõbra epistemiilise autoriteedi oma luuleelamuste suhtes üsna kõikuma lüüa.¹³ Näiteks, kuigi isikul võib olla väga raske kahelda, kas tal parasjagu on elamus, võib ta antud elamuse kausaalse seletuse osas eksiarvamusel olla — ta ei pruugi tähele panna, et elamuse tegelikud lätted olid hoopis mujal kui kontekstivahetuses (nt võluvas värsirütmis vms). Kuigi esmapilgul pais-tab, et mitte kellelgi peale isiku enda pole häid väljavaateid elamuse tegelike põhjus(t)e tuvastamisel kaasa rääkida, ajendab see loomulikult küsima, mis võimalusi on minul esimeses isikus teada saada, kas teistel isikutel parasjagu on/oli esteetiline elamus või mitte? Kuna aga mulle meenub Merilai varasem väide, et pragmapoetika „uurib inimvaimu tegevust fiktsiooni, luule ja ilu-elamuste kontekstis“, mistõttu on see ühtlasi nii esteetika kui vaimufilosoofia osa (Merilai 2006, 72), siis ehk tuleks koos Merilaiga minna mõne vaimu-filosoofi vastuvõtule, näiteks doktor Bohli juurde, kes töötab abi anda sot-siaalse tunnetuse kabinetis. Sellist visiiti näib nõudvat aimdus, et küsimust, kas ja kuidas on võimalik teada, *et* teistel on vaim või kuidas me omistame („loeme“) teistele isikutele tundeid, mõtteid, kavatsusi jms, saab kitsamalt ka esteetilises võtmes formuleerida, mis võiks bohliilikult kõlada näiteks nii: millised on esteetilise elamuse markerid vaimulugemise horisonidilt nähtu-na?¹⁴

¹³ Meeldivusotsustuste osas on ette näidata ka suhteliselt värske uurimus, vt (Melchionne 2010).

¹⁴ Seda enam, et vaimufilosoofilist diagnoosi vajaks „esteetilise elamuse“ koht vaimukaardil ning mõnede psühhiaatrite (nt Lee 1947) ja analüütiliste esteetikute (nt Iseminger 2005)

5. Teised isikud ja esteetiline elamus

Ühelt poolt on Merilai esteetilise elamuse kontseptsiooni puhul selge, et kui on teada, et tegemist on bikontekstuaalselt komponeeritud poeesiat (*poetiline tingimus*) lugeva bikontekstuaalselt sensitiivse isikuga (*psühholoogilis-normatiivne tingimus*), ning käepärast juhtub olema usaldusväärne teooria elamuste füüsiliste markerite kohta (*füüsiline tingimus*), siis võime üsna kindlad olla, et mingil konkreetsel isikul on esteetiline elamus. Sealjuures tuleks rõhutada, et antud omistamisprotsessis pole üldsegi tarvilik, et elamuse omanik oma elamusi merilailiku esteetilise elamusena tõlgendab,¹⁵ sest silmanähtavalt ei ole tegemist teooriaga, mis sooviks ammendavalt seletada „esteetilise elamuse“ üldrahvalikku omistamismustrit luule puhul. Õigupoolest on üsna suur kahtlus, kas väljaspool konkreetseid stipulatiivseid esteetilise elamuse teooriaid üldse eksisteerib mingi vajadus esteetiliste elamuste tuvastamise järele ning et „teiste vaimude probleem“, nagu seda vaimufilosoofias mõistetakse, ei lase end esteetikas üleüldse tekitadagi. Asi on nimelt selles, et erinevalt analüütilisest vaimufilosoofiast, kus teiste vaimude probleemi keskmeks on „kaks teineteisele vastukäivat intuitsiooni: biheivioristlik intuitsioon, mille järgi me tunneme teiste vaimu nende käitumise põhjal; ja kartesiaanlik intuitsioon, mille järgi vaim on midagi sisemist ja välisele vaatlajale ligipääsmatut“ (lk 224), on vähemasti traditsiooniline (st eba-analüütiline) esteetika olnud truu eksklusiivselt kartesiaanlikule intuitsioonile¹⁶ — eeldades, et esteetiline kogemus/elamus etendub ainult privaat-ses vaimuteatris, kuhu kõrvalistel isikutel pole asja sel lihtsal põhjusel, et igasugune sissepääs näib puuduvat. Mitte mingisuguseid biheivioristlikke ega eksternaalseid trende ei tekkinud ka hilisemas analüütilises esteetikas, mis oma antipsühhologistlikule kreedole vastavalt väitis, et kartesiaanliku dramaturgiaga kaasnev uskumus seesmisest kogemusmaailmast, milles teiste tegelaste hulgas astub distinktselt äratuntavana lavale ka „esteetiline kogemus“, on müüt (vt Passmore 1951; Dickie 1964), mistõttu mõjuks igasugune sisenemissoov mõnevõrra teatraalse esteetilise vuajerismina.

Teisalt pole keegi sinna vaimuteatrisse nii väga siseneda soovinudki, sest kuidas iganes esteetiliselt elamust ka ei mõistetak, paistab igaüks rahul olevat omaenda vaimuteatris lavastuvaga ning teiste isikute esteetilise repertuaari (tuvastamise) suhtes on valitsenud täielik ükskõiksus. Ilmselt seletab asjaolu, et teistele isikutele „esteetilise elamuse“ omistamist mingi huvitava jär-

kaldumus rääkida esteetilis(t)est vaimuseisundi(te)st.

¹⁵ *Selles* mõttes saame rääkida teadvustamata esteetilisest elamusest, kuigi analoogia vaimufilosoofilise probleemiga teadvuse ja intentsionaalsuse lahutat(av)usest, mida käsitleb Taavi Laanpere artikkel („Teadvuse ja intentsionaalsuse lahutat(av)usest analüütilises vaimufilosoofias“), vajab kindlasti pikemalt käsitlemist.

¹⁶ Suurem osa traditsioonilisest esteetikast tehti valmis enne igasugust biheiviorismi.

jekindlusega üldse aset ei leiagi (väljaspool teaduslikke uuringuid, mis lähtuvad stipuleerivast esteetilise elamuse määratlusest, näib esteetilise elamuse tuvastamise järele puuduvat igasugune praktiline vajadus),¹⁷ seda, miks pole ka ilmale tulnud sellist omistamismehhanismi seletavaid teooriad (sh vaimulugemise omad). Mis puutub aga nendesse üliharvadesse kordadesse, mil esimeses isikus juhtutakse konstateerima „esteetilist elamust“, siis võib nentida, et reeglina on tegemist *post factum* lausungitega, mis omakorda tähendab, et esteetiline elamus ise on kõrvaliste isikute jaoks kättesaamatuna juba möödunud vajunud. Loomulikult pole esteetilise elamuse kättesaadavus mitte niivõrd ajaline, vaid ruumiline probleem, sest õigupoolest kõrvalised isikud esteetilise elamuse juurde nii ehk naa ei kuulu, kuna üldrahvaliku intuitsiooni järgi on esteetiline elamus midagi sellist, mis leiab tavaliselt (iseäranis luulekogemuse puhul) aset n-ö „uhkes üksinduses“.¹⁸

Kas Merilai intuitsioonid on kartesiaanlikud või mitte, jätan Bohli diagnoosida, ning seda, kas ja mis mõttes on viimased „intuitsioonid“ üldse „intuitsioonid“ mingis eksperimentaalfilosoofias pruugitud tähenduses, tasuks küsida juba doktor Uku Toomingu käest. Et eksperimentaalfilosoofia raames on esteetikaprobleeme suhteliselt vähe käsitletud, ilmneb ka Toomingu tekstist, kus analüüs keerleb teadmise, jumala ja moraalse intuitsiooni näidete ümber. Ent arvatavasti on Tooming nõus, et tegemist pole esteetika intuitsioonipuudusega (paljude arvates esteetikaasjades suurt peale intuitsioonide midagi polegi) ning et pole mingit takistust, miks ei võiks eksperimentaalfilosoofia raames sondeerida nende intuitsioonide loomust (sh soo, klassi ja rassikuuluvust), mille alusel testitakse esteetilise elamuse, kunsti ja iludefinitatsioonide ekstensionaalset adekvaatsust.¹⁹ Tõsi, selliseid uurimusi oleks siiski problemaatiline nimetada „eksperimentaalesteetikaks“, sest psühholoogid on selle sildi juba reserveerinud (vt Bachmann 1985).

6. Laasberg ja ilu

Kuigi pealkirja ja sisu järgi otsustades on Merilai ja Laasbergi tekstid üksjagu erinevad, ühendab neid siiski asjaolu, et kumbki neist puudutab põgusalt teemat (fiktsionaalsus), mille üle arutletakse nii keelefilosoofia- ja loogikakuu ka esteetika-ajakirjade veergudel, kuna osa fiktsionaalsetest tekstidest

¹⁷ Ei ole olnud õnne kuulda kedagi osutamas „Näe, too seal sai esteetilise elamuse!“ ega kuulmas selliseid elamusi kahtluse alla seadmas („Oled sa kindel, et see oli esteetiline elamus?“).

¹⁸ Asjaolu, et inimestel tekib sageli vastupandamatu kihu oma elamuste „teistega jagamise“ järele, eeldab ju, et elamuse hetkel kedagi teist juures ei viibi. Vt (Munro 1956, 275), (Gaertner 1959), (Zangwill 2012).

¹⁹ Osutan ühele hiljutisele artiklile eksperimentaalsest kunstifilosoofiast (vt Kamber 2011), eelkõige ka huvitava asjaolu tõttu, et selle autor ise AFS-is rohkem kui kümne aasta eest kõneles (toona siiski teisel teemal).

kuulub kunsti/kirjanduse valda.²⁰ Ent seoses väärtushinnangutega käsitleb Laasberg ajaloolises mõttes märksa kuulsamat esteetikamõistet — ilu.²¹ Laasbergi järgi

on olemas igapäevaseid omadusi, mille kindlakstegemine näib valmistavat põhimõttelisi raskusi. Need on nn väärtustavad omadused, mille rakendamine kõnealusele isikule või asjale põhineb rakenda- ja enda väärtushinnangutel [...] Teiselt poolt ei pruugi olla tegu suvaliste omadustega. Suvalised omadused on määratud üksnes arva- ja isiklike töökspidamistega. Nii viitab kunstimuseumide olemasolu asjaolule, et on olemas ühised töökspidamised ilu kohta. Ilu on osaliselt määratud teatud asutuste — kunstimuseumide — olemasoluga. Kõike, mida leiame kunstimuseumist, võib pidada ilusaks, ehkki ilusaid asju leiab ka väljaspool kunstimuseumi. Nõusolek mõne eseme kunstimuseumi paigutamiseks on vaja saada paljudelt isikutelt. Sellise eseme ilu on endiselt selle eseme väärtustav omadus. Ta ilu oli väärtus, mille tõttu ta paigutati kunstimuseumi. Selle eseme ilu pole aga suvaline, sest see, kas see asi on ilus, oleneb mitme isiku arvamusel. (lk 56–57)

Selle stiililt ülivõluva ning juurdlevale analüüsile õhutava arutluse (mistõttu tuleks see tingimata lisada mõne esteetikaõpiku rubriiki „iseseisvaks mõtlemiseks“) puhul jääb küll mõnevõrra ebaselgeks, kas tegemist on institutsionaalse kunstiteooria ja iluteooria sümbioosiga või hoopis ilukeskse muuseumipoliitikaga, mis menetleb juba kunstistaatust omavaid objekte. Võimalik, et see eristus pole Laasbergi arutluse konteksti arvestades üldsegi oluline ning et ta eeldab õigesti, et kunstiks saamise/muuseumi sattumise akt pole meelevaldne, sest ilule osutamine saab kahtlemata olla *põhjustuseks*, mille tõttu teos kunstimuseumi paigutatakse. Pealegi, kuigi kunsti iluteooriad pole esteetika-avangardi naasnud, on endiselt väga raske tõendada, et mõni teos oleks muuseumist või galeriist justnimelt ilu tõttu välja jäänud (vt Fenner 2005).

Samas jääb ilu enese loogiline staatus kunstiks saamise/muuseumi sattumise protseduuris mõneti lahtiseks. Lõigu alul Laasberg justkui eeldab, et ilu on selleks otstarbeks piisav, seevastu lõigu lõppedes ei välista ta ka tarvilikkust ega sedagi, et ta täie kindlusega kõne all olevale vaatele (sh kaitstatule väitele „Kõike, mida leiame kunstimuseumist, võib pidada ilusaks“) üldse alla ei kirjutagi („Ühelt poolt ei ole selge, mille põhjal ikkagi otsustati esemete paigutamine kunstimuseumi. Kõige loomulikum on seda selgitada

²⁰ Vt Terry Diffey (1993) võrdlevat ülevaadet Briti ja Ameerika juhtivate esteetikaajakirjade lemmikteemadest.

²¹ Seoses uskumise objektide küsimusega kasutab ilu näidet ka Anto Unt (lk 157–158). Siin ei ole piisavalt ruumi aruteluks ilu ega teiste „esteetika-alaste predikaatide“ rakendamise võimalike episteemiliste iseärasuste üle.

nende ilu alusel“ (lk 57)). Liiatigi tekib küsimus, kas muuseumis resideerivate mitte-kunstiliste asjade (muuseumiinventar jms) ilu ning nende asjade ilu, mida Laasberg mõnab leiduvat väljaspool kunstimuuseumi, oleneb samavõrd „mitme isiku arvamusest“ kui museaalsete kunstiteoste oma.

Eks tundu ka veidi harjumatuna, et Laasberg kõneleb väärtustavate omaduste „rakendamisest“ (lk 56), kuivõrd vähemasti tavakeele seisukohalt võttes rakendatakse „mõisteid“, „termineid“ ja „sõnu“ ning neid rakendatakse just omadustele (või omadusi kandvatele objektidele) ja seda sõltumata sellest, kas need omadused juhtuvad olema väärtustavad või mitte. Võimalik, et olen autori suhtes ülekohtune, kuna tegemist on juba mõnd aega tagasi kirjutatud eelretsenseerimata tekstiga ja on teada kurb fakt, et autor ise oma teksti enam kommenteerida ei saa. Niisiis jätan selle küsimuse mõne keelefilosoofi selgitust ootama ja et kustutada vähekeegi oma võlga nende ees, kellele kogumiku esteetika-dimensioon korda ei lähe, siirdun Laasbergi eakaaslaste juurde, kelleks on ühtviisi nii Jaan Kangilaski kui ka filosoof, kelle vaadetest ta muuhulgas kirjutab, st Frank P. Ramsey.

7. Kangilaski ja tõde

Kangilaski artikkel käsitleb tõetingimusliku tähendusteooria ühildatavust tõedeflatsioonismiga. Viimase „järgi on tõemõiste üsna triviaalne ning täidab üksnes teatavat puhtloogilist otstarvet“ (lk 131),²² „see on [...] „õhuke“ mõiste ning väljendi ‘on tõene’ lisamine mingile lausele“ võimaldab „väljendada mõningaid asju, mida ilma selle abita väljendada ei saaks“ (lk 134). Nimetatud teooriate paaritamise filosoofiline intriig seisneb deflatsioonistide jaoks asjaolus, et „tänu oma triviaalsusele ei saa tõemõistet kasutada teiste mõistete seletamiseks ega saa selle abil neile isegi valgust heita“ (lk 134), aga just seda paistab tegevat üks enimaretatud, nn tõetingimuslik tähendusteooria, mille järgi tähenduse teadmine on justnimelt tõetingimuste teadmine (varase Wittgensteini sõnastuses, „Lausest aru saada tähendab teada, millega on tegu, kui ta on tõene“).

Kuigi Kangilaski vaeb mitmeid uusi ja vanu paaritamiskatseid (ja jääb ses osas pessimistlikule positsioonile), piirdun siinkohal vaid mõne kriitilise kommentaariga ühe asjaosalise — deflatsioonismi — suhtes. Kangilaski kirjutab: „Vanim deflatsioonismi kuju on Ramsey (1999) *ülearustuseteooria*. Selle järgi on mingi lause ‘p’ sama sisuga mis lause ‘On tõene, et p’ (või “p“ on tõene’). See teooria sobib olukorras, kus lause, millele tõesust omistatakse, on eksplitsiitselt antud, ent ta jääb hätta selliste üldiste lausetega nagu ‘Kõik, mis Platon ütles, on tõene’. Seetõttu on tegu vaatega, mida tänapäeval harva keegi kaitseb“ (lk 133).

²² Lk 132 kasutab ta fraasi „eriomasest mõistelisest otstarbest“, mis deflatsioonismi varieerub.

Esmalt, ja vähemtähtsana, jääb silma asjaolu, et Kangilaski on otsustanud *redundancy theory* tõlkida „ülearustuseteooriaks“, mitte aga „liiasusteteooriaks“, mis paistab olevat filosoofiaringkondades juurdunud tõlkeviis (vt Blackburn 2002, 453–454; Meos 2002, 220). Kuigi üsna hiljuti on Kangilaski nii toimetaja (vt Volt 2011) kui juhendajana (vt Savila 2011) lubanud ka juurdunumat tõlkevastet, ei saa me siiski rääkida teatavast „pöördest“ Kangilaski tõlkepraktikas, sest andmed sellisest tõlke-eelistusest ulatuvad tagasi vähemasti aastasse 1996 (vt Kangilaski 1996). Selle tõlke-eelistuse tagamaad ei ole kahjuks teada, ent mis puutub mu isiklikku eelistusse, siis ehkki ma pole just liialt traditsioone järgiv inimene, kaldun esmalt keelekõlalisel (st esteetilisfoneetilisel) põhjusel soosima justnimelt väljakujunenud tõlkevastet. Pealegi, isegi kui ma üheltpoolt mõõnan, et „ülearustus“ on kindlasti konkreetsema ja tavakeelses mõttes mugavama tähendusega kui „liiasus“, kipun ühtlasi arvama, et „ülearustusel“ (rääkimata „üleliigsusest“, mille suhtes mul tarvitusandmed puuduvad) on ehk mõnevõrra enam küljes eksitav kõrvalmaik, mis õhutab Ramseyle omistama vaadet, et fraas „on tõene“ on täiesti kasutu elik mõttetutu (sissejuhatavate filosoofiakursuste eksamitöödes sageli kohatav mõte) — niisiis midagi sellist, mis kõlab vastupidiselt nii Ramsey kui uemate deflatsioonistide ideele, et hoolimata kõrvaldatavusest on tõepredikaat mitmeski mõttes üpriski tulus vidin.

Jättes lahtiseks, kas antud tõlkevalikutega on kaalul midagi rohkemat kui emakeele ilu ja Ramsey vaktsineerimine võhikute väärtõlgenduste vastu, jääb mul järgmisena silma Kangilaski väide, et deflatsioonistil täidab tõemõiste „üksnes teatavat puhtloogilist otstarvet“. Kuigi mõnikord on kaheldud (nt Field 1986), kas Ramsey teooria on deflatsioonismi *vanim* kuju, võib Kangilaski käiku tõlgendada koguni niiviisi, et Ramsey deflatsioonistiks üldse ei kvalifitseerugi. Ramsey väidab ju eksplitsiitselt, et „on tõsi“ ja „on väär“ on „fraasid, mida me mõnikord kasutame rõhutamiseks või stiililistel kaalutlustel või ka selleks, et näidata, milline koht on sel ütlusel meie arutluses“ (Ramsey 1999, 82). Kuigi „rõhutamise“ ja „stiililise kaalutluse“ loomust Ramsey pikevalt selgitada ei suvatse, saab neid tõemõiste puhtloogiliseks otstarbeks pidada ainult eeldusel, et anname „puhtloogilisele“ veidralt vabameelse tähenduse.²³ Ühesõnaga, lisaks deflatsioonismi ja tõetingimusliku tähendusteooria paaritamisele tuleb Kangilaskil paaritada veel ka uske, et Ramsey on deflatsioonist ja et deflatsioonistil täidab tõemõiste üksnes teatavat puhtloogilist otstarvet.

Ka mu kolmas kommentaar keskendub eelpool toodud Kangilaski lõigule. Nimelt, sageli loen ma sellesse lõiku sisse mõtte (usun, et vastu Kangilaski

²³ Kuna Kangilaski artikli bibliograafia sisaldab Ramsey klassikalist ja eesti keelde tõlgitud artiklit, jätan kõrvale võimaluse, et rõhutuslikku ja stiililist otstarvet saab puhtloogiliseks pidada mõne muu Ramsey kirjutise taustal.

tegelikku soovi), justkui oleks millalgi enne tänapäeva (või tänapäeval) mõni tõefilosoof niisugusel kujul seda vaadet kaitsnud (lauselõik „mida tänapäeval *harva* (kursiiv lisatud) keegi kaitseb“ annab ju selgelt mõista, et *keegi* siiski kaitseb/s) ja see tekitab vastupandamatu soovi teada saada, keda Kangilaski silmas peab.²⁴ On selleks C. J. F. Williams (2009, xv), kes peabki enda vaadet Ramsey teooria edasiarenduseks ning keda on ülearususteoreetiku-na käsitlenud Richard Kirkham (2001, 321–325), või hoopis Strawson (1950), keda seostab selle teooriaga Paul Horwich (2011)? Tagaotsitava kaitsja leidmist raskendab ka asjaolu, et tegemist ei pruugi olla ülearususteoreetikute ringi kuuluva isikuga, sest üks filosoofilises praktikas tuleb sageli ette mingi teooria kaitsmist (nt ebaõiglase kriitika vastu), ilma et sellele teooriale soosutaks alla kirjutama. Ent loomulikult pole siinkohal tähtis mitte niivõrd isik (olgu ta tuntud või tundmatu filosoof), vaid see, kuidas too filosoof vältis või ületas Kangilaski poolt osutatud nn üldiste lausete probleemi.

Ilmselt oleks üsna tulutu eitada Kangilaski väidet, et hättajäämine üldiste lausetega (nt ‘Kõik, mis Platon ütles, on tõene’) on *põhjuseks*, miks on tegu „vaatega, mida tänapäeval harva keegi kaitseb“. Küll aga ei soostuks ma maha matma võimalust, et ülearususteooria kaitsmisest loobumiseks on ka muid põhjuseid. Igatahes paistab, et me vajame siin filosoofiaajaloolist tõendusmaterjali, mis seab ritta kõik Ramsey vaate kaitsmisest loobumise põhjused ning näitab, et üldiste lausete probleem on neist sisulises mõttes kõige kaalukam või statistiliselt kõige sagedasem. Kummatigi ei ole selliseid tõendeid teps mitte kerge koguda, sest kõik põhjused ei pruugi olla avalikult kättesaadavad (filosoofi mõtete tuvastamise probleem) ja need, mis on avalikult kättesaadavad, ei pruugi olla tegelikud (siiruse probleem).

8. *Alma mater* ja analüütilise filosoofia seminari ajalugu

Viimaks tuleks lisada, et kuigi ühegi selle raamatu artikli eesmärgiks pole panna kirja analüütilise filosoofia seminari (ametlikku) ajalugu, annavad Madis Kõivu meenutused ja sellele eelnenud/kaasnevad toimetajate täpsustavad märkused (ühes lühiülevaatega seminari erinevatest aastakäikudest) selles suunas olulise panuse. Samas olnuks veelgi rõõmustavam, kui juubeliraamatu kaante vahele oleks mahtunud kõigi nende autorite nimed, kes kahe dekaadi jooksul *alma mater* erinevates auditooriumites ettekannetega üles astusid, kuigi nagu teose esimesel leheküljel osutatakse, saab seda huvi rahuldada vaadates seminari kodulehte. Eks mõju ka veidi ootamatuna see iseenesestmõistetavus, millega koostajad asetavad kogu seminari tege-

²⁴ Kangilaski kasutab sõna „ülearususteooria“ ka Horwichi (2011, 459–460) artikli tõlkes, kuigi Horwich omistab selle vaate Strawsonile (1950) ning Ramseyle omistatakse lausemuutuja teooria.

mised *alma materi*, st Tartu Ülikooli konteksti. Ehkki analüütilise filosoofia seminar pole mingi kuulsusetu pörandaalune organisatsioon, kujutan ette seda imestust, mida võib tunda mõni minust erineva taustaga lugeja, kui ta saatesõna esimestelt leheküljelt leiab ühtäkki vihje Tartu „õppehoonele“ ja „õppeaastale“ (nt lk 2 „1994/95 õppeaasta algus oli pühendatud vaimu-filosoofiale“), saamata sealjuures teada, millise (üli)kooli juures selline septembrikuine pühendamine aset leidis ja miks just seal. Sellise lugeja leidumist ei tarvitse ju *a priori* välistada, sest näiteks üks koostajatestki kirjutab, et „ehk juhtub neid ridu lugema ka inimene, kellel puudub igasugune eelarvamus selle kohta, mida pidada analüütiliseks filosoofiaks“ (lk 25).

Aga olgu peale, eks kõige olulisem ole ikka see, et kuigi pea veerandsada aastaringi on nüüdseks möödunud ning lahkunud on püsimat *metaphysicus* — seminari algaastate juhtfiguur Madis Kõiv, pole analüütilise filosoofia seminari puhul tegemist surnud ringiga (nt Viini ringi mõttes). Viimasest kui loogilise positivismi tuumast ja ühest analüütilise filosoofia algusnähtusest annab ülevaate Cohnitzi carnapi keskne nekroloog. Seepeale tuleb kohe lisada, et enamus seminaris osalejaist pole mitte ainult elavate kirjas ja jätkuvalt aktiivsed, vaid et ükski seminari „vanadest“ ei pea nentima midagi nii drastilist nagu ühe hääbunud poliitilise partei esindaja: „meil on üks noor“. Vastupidi! Autorite sünniaegu teades (vt lk 7–8) võib kindlapeale väita, et seminarinoori tuleb üha juurde ja just sel samal hetkel on mõni tulevane osaleja just ilma sündimas ... ja loodetavasti on kuhu tulla, sest vähemalt praeguse seisuga elab analüütilise filosoofia seminar ka selles mõttes, et see jätkuvalt teispäeviti kell 18.15 TÜs kokku tuleb.

Kirjandus

- Åhlberg, L. (1995). Analytic aesthetics and anti-essentialism: A reply to Richard Shusterman, *British Journal of Aesthetics* 35: 387–389.
- Åhlberg, L.-O. (1993). The nature and limits of analytic aesthetics, *British Journal of Aesthetics* 33: 5–16.
- Aldrich, V. C. (1963). *Philosophy of Art*, Prentice-Hall, Englewood Cliffs.
- Bachmann, T. (1985). Eksperimentaalsest esteetikast, *Looming* 8: 1097–1111.
- Beardsley, M. C. (1973). Twentieth century aesthetics, M. Lipman (toim), *Contemporary Aesthetics*, Allyn and Bacon, Boston, lk 44–50.
- Beardsley, M. C. (1981). *Aesthetics: Problems in the Philosophy of Criticism*, Hackett, Indianapolis.
- Bender, J. W. ja Blocker, H. G. (1993a). Has analytic aesthetic a future? Taking

- stock, J. W. Bender ja H. G. Blocker (toim), *Contemporary Philosophy of Art: Readings in Analytic Aesthetics*, Prentice Hall, Englewood Cliffs, lk 1–9.
- Bender, J. W. ja Blocker, H. G. (toim) (1993b). *Contemporary Philosophy of Art: Readings in Analytic Aesthetics*, Prentice Hall, Englewood Cliffs.
- Berleant, A. (1989). The eighteenth century assumptions of analytic aesthetics, in T. Z. Lavine ja V. Tejera (toim), *History and Anti-History in Philosophy*, Nijhoff International Philosophy Series 34, Kluwer, Dordrecht, lk 256–274.
- Blackburn, S. (2002). *Oxfordi filosoofialeksikon*, Vagabund, Tallinn.
- Brand, P. Z. ja Korsmeyer, C. (1995). Introduction: Aesthetics and its traditions, P. Z. Brand ja C. Korsmeyer (toim), *Feminism and Tradition in Aesthetics*, Pennsylvania University Press, University Park, lk 1–22.
- Carroll, N. (2002). Aesthetic experience revisited, *British Journal of Aesthetics* **42**: 145–168.
- Cohen, T. (1980). Aesthetics, *Social Research* **47**: 600–611.
- Danto, A. C. (1964). The artworld, *The Journal of Philosophy* **61**: 571–584.
- Danto, A. C. (1994). *The Transfiguration of the Commonplace*, Harvard University Press, Cambridge, MA.
- Devereaux, M. (1998). The philosophical status of aesthetics, *American Society for Aesthetics* .
URL: <http://aesthetics-online.org/?page=DevereauxStatus>
- Dickie, G. (1964). The myth of the aesthetic attitude, *American Philosophical Quarterly* **1**: 56–65.
- Dickie, G. (1997). *Introduction to Aesthetics: An Analytic Approach*, Oxford University Press, New York.
- Diffey, T. J. (1984). The sociological challenge to aesthetics, *British Journal of Aesthetics* **24**: 168–171.
- Diffey, T. J. (1993). On American and British aesthetics, *The Journal of Aesthetics and Art Criticism* **51**: 169–175.
- Duran, J. (2003). Aesthetics, epistemics, and feminist theory, *Journal of Aesthetic Education* **37**: 32–39.
- Fenner, D. E. W. (2005). Why was there so much ugly art in the twentieth century?, *Journal of Aesthetic Education* **39**: 13–26.
- Field, H. (1986). The deflationary conception of truth, G. Macdonald ja C. Wright (toim), *Fact, Science, and Morality: Essays on A. J. Ayer's Language, Truth, and Logic*, Blackwell, Oxford, lk 55–117.

- Forsey, J. (2003). The disenfranchisement of philosophical aesthetics, *Journal of the History of Ideas* **64**: 581–597.
- Gaertner, J. A. (1959). 60 sentences on art and aesthetics, *College Art Journal* **18**: 238–240.
- Glock, H. (2008). *What is analytic philosophy?*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Glock, H.-J. (2005). Ramsey and Wittgenstein: Mutual influences, M. J. Frapolli (toim), *F. P. Ramsey: Critical reassessments*, Continuum, London, lk 41–69.
- Goehr, L. (1993). The institutionalization of a discipline: A retrospective of the journal of aesthetics and art criticism and the american society for aesthetics, 1939–1992, *The Journal of Aesthetics and Art Criticism* **51**: 99–121.
- Hermerén, G. (1975). *Influence in Art and Literature*, Princeton University Press, Princeton.
- Horwich, P. (2011). Deflatsioonismi mitmekesisus, *Akadeemia* **23**: 454–474.
- Iseminger, G. (2005). The aesthetic state of mind, M. Kieran (toim), *Contemporary Debates in Aesthetics and the Philosophy of Art*, Blackwell, Oxford, lk 98–110.
- Isenberg, A. (1987). Analytical philosophy and the study of art, *The Journal of Aesthetics and Art Criticism* **46**: 125–136.
- Kamber, R. (2011). Experimental philosophy of art, *The Journal of Aesthetics and Art Criticism* **69**: 197–208.
- Kangilaski, J. (1996). Mis on tõde?, *Kultuurileht* **37**: 12–13.
- Kelly, M. (toim) (1998). *Encyclopedia of Aesthetics*, Oxford University Press, New York.
- Kirkham, R. L. (2001). *Theories of Truth: A Critical Introduction*, The MIT Press, Cambridge, MA.
- Lamarque, P. (2010). *Analytic Approaches to Aesthetics: Oxford Bibliographies Online Research Guide*, Oxford University Press, Oxford.
- Lamarque, P. (2013). Analytic aesthetics, M. Beaney (toim), *The Oxford Handbook of The History of Analytic Philosophy*, Oxford University Press, Oxford, lk 770–794.
- Lamarque, P. ja Olsen, S. H. (toim) (2004). *Aesthetics and the Philosophy of Art — The Analytic Tradition*, Blackwell, Oxford.
- Lüdeking, K. (1988). *Analytische Philosophie der Kunst*, Athenäum, Frankfurt/Main.

- Lüdeking, K. (2010). The limits of conceptual analysis in aesthetics, *The Nordic Journal of Aesthetics* **39**: 100–112.
- Lee, H. B. (1947). On the esthetic states of the mind, *Psychiatry* **10**: 281–306.
- Linsky, B. (2003). A companion to analytic philosophy (review), *Journal of the History of Philosophy* **41**: 139–140.
- Lyas, C. (1996). Frank Sibley: In memoriam, *British Journal of Aesthetics* **36**: 345–355.
- Macarthur, D. (2010). Aesthetics (analytic), G. Oppy ja N. Trakakis (toim), *A Companion to Philosophy in Australia and New Zealand*, Monash University Press, Clayton.
- MacDonald, M. (toim) (1954). *Philosophy and Analysis: A Selection of Articles Published in Analysis between 1933–40 and 1947–53*, Philosophical Library, Oxford.
- Margolis, J. (1990). Reconciling analytic and feminist philosophy and aesthetics, *Journal of Aesthetics & Art Criticism* **48**: 327–335.
- Margolis, J. (1993). Exorcising the dreariness of aesthetics, *The Journal of Aesthetics and Art Criticism* **51**: 133–140.
- Martinich, A. P. ja Sosa, D. (toim) (2001a). *Analytic Philosophy: An Anthology*, Blackwell, Oxford.
- Martinich, A. P. ja Sosa, D. (toim) (2001b). *A Companion to Analytic Philosophy*, Blackwell, Oxford.
- Melchionne, K. (2010). On the old saw “I know nothing about art but I know what I like”, *Journal of Aesthetics and Art Criticism* **68**: 131–141.
- Meos, I. (2002). *Filosoofia sõnaraamat*, Koolibri, Tallinn.
- Merilai, A. (2003). *Pragmapoeetika: Kahe konteksti teooria*, Tartu Ülikooli Kirjastus, Tartu.
- Merilai, A. (2006). Pragmapoeetika kui kirjandusfilosoofia, *Studia Philosophica* **V**: 72–84.
- Munro, T. (1956). *Toward Science in Aesthetics*, Liberal Arts Press, New York.
- Passmore, J. A. (1951). The dreariness of aesthetics, *Mind, New Series* **60**: 318–335.
- Pettersson, A. (2008). Three problematic aspects of analytical aesthetics, *The Nordic Journal of Aesthetics* **35**: 60–74.
- Putnam, H. (2008). 12 philosophers: And their influence on me, *Proceedings and Addresses of the American Philosophical Association* **82**: 101–115.
- Ramsey, F. P. (1999). Tõsiasjad ja propositsioonid, I, J. Kangilaski ja M. Laas-

- berg (toim), *Tähendus, tõde, meetod. Tekste analüütilisest filosoofiast*, Tartu Ülikooli Kirjastus, Tartu, lk 78–93.
- Rattasepp, S. (2012). Sildade põletamise kaitseks, *Sirp* 18.
- Rowland, E. (1913). *The Significance of Art: Studies in Analytical Esthetics*, Houghton Mifflin.
- Russell, B. (1956). The cult of “common usage”, *Portraits From Memory and Others Essays*, Simon and Schuster, New York, lk 166–172.
- Savila, L.-A. (2011). *Willard Van Orman Quine'i jutumärgitustamise tõeteooria ja selle kriitika*, BA thesis, Tartu Ülikooli filosoofia ja semiootika instituut. Bakalaureusetöö filosoofia erialal.
- Saw, R. (1956). Dr. Margaret Macdonald, *Analysis* 16: 73–74.
- Selden, R. (1975). Aesthetics and criticism: Against a division of labour, *British Journal of Aesthetics* 15: 69–80.
- Shusterman, R. (1994). On analysing analytic aesthetics, *British Journal of Aesthetics* 34: 389–394.
- Shusterman, R. (2002). Pragmatism and criticism: A response to three critics of *Pragmatist Aesthetics*, *The Journal of Speculative Philosophy* 16: 26–38.
- Shusterman, R. (toim) (1989). *Analytic Aesthetics*, Blackwell.
- Sibley, F. (1959). Aesthetic concepts, *The Philosophical Review* LXVIII: 421–450.
- Silvers, A. (1987). Letting the sunshine in: Has analysis made aesthetics clearer?, *Journal of Aesthetics and Art Criticism* 46: 137–149.
- Sircello, G. (1975). *A New Theory of Beauty*, Princeton University Press, Princeton.
- Sluga, H. (1997). Frege on meaning, H.-J. Glock (toim), *The Rise of Analytic Philosophy*, Blackwell, Oxford, lk 17–34.
- Sosnowski, L. (1999). Analytic aesthetics, *Reports on Philosophy* 19: 141–159.
- Sööt, B. (1966). *Kirjandusteooria lühikursus*, Valgus, Tallinn.
- Stolnitz, J. (1961). Notes on analytic philosophy and aesthetics, *British Journal of Aesthetics* 3: 210–222.
- Strawson, P. F. (1950). Truth, *Proceedings of the Aristotelian Society* 24: 129–156.
- Stroll, A. (2000). *Twentieth Century Analytic Philosophy*, Columbia University Press, New York.
- Turner, V. S. J. (1958). The desolation of aesthetics, J. M. Todd (toim), *The Arts, Artists and Thinkers*, Longmans, London, lk 271–307.

- Volt, M. (2011). Tõde ja õhk: Sissejuhatus deflatsioonismi tõeteooriasse, *Akadeemia* **23**: 437–452.
- Volt, M. (2012). Ühe ja ainsa analüütilise filosoofiaseltsi tööd ja toimemised, *Akadeemia* **24**: 534–539.
- Walton, K. L. (2007). Aesthetics — What? Why? And wherefore, *The Journal of Aesthetics and Art Criticism* **65**: 147–161.
- Wartofsky, M. W. (1987). The liveliness of aesthetics, *The Journal of Aesthetics and Art Criticism* **46**: 211–218.
- Waugh, J. B. (1990). Analytic aesthetics and feminist aesthetics: Neither/nor?, *Journal of Aesthetics & Art Criticism* **48**: 317–326.
- Weitz, M. (1953). Oxford philosophy, *The Philosophical Review* **62**: 187–233.
- Weitz, M. (1956). The role of theory in aesthetics, *The Journal of Aesthetics and Art Criticism* **15**: 27–35.
- Williams, C. J. F. (2009). *What is Truth?*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Wollheim, R. (1991). The core of aesthetics, *Journal of Aesthetic Education* **25**: 37–45.
- Zangwill, N. (2012). Listening to music together, *British Journal of Aesthetics* **52**: 379–389.